

Lars Handesten: *Årstiderne på vers i danske digte, sange og salmer*
Forlaget Spring 2023, 185 sider

Af Lise Præstgaard Andersen

En smuk bog om årstiderne på vers. Den flyder over af viden om emnet og sprudler af lyst til at formidle den. Det drejer sig om motivforskning i danske årstidsdigte fra 1500 og til nutiden. Gennem denne lange periode findes der både mangfoldighed i naturskildringerne og alligevel ensartethed og undertiden brud på denne ensartethed. For årstidernes vekslen betyder noget for alle danskere, selvom foråret generelt er den mest yndede årstid, der vækker glæde, håb og overstadighed, men også indimellem – mere overraskende – kan komme til at sætte det iagttagende menneskes personlige skuffelser i relief. Generelt gælder det, at årstiderne aflæses som sjælstilstande, men digterne siger det bedre, end vi selv kunne. Handesten udtrykker det smukt og præcist på følgende vis: "Digterne lægger os ord i munden, og med ordene kommer vi til bevidsthed om det, vi sanser." (s. 9).

Vi begynder med Morten Børups forårssang: "In vernalis temporis" (ca. 1500), bl.a. oversat af Fr. Moth i 1913 med første-linjen "Frydeligt med Jubelkor hilses Vaarens komme ...". I lighed med mange andre sange, der priser den danske natur, herunder årstidernes vekslen, er denne forårshymne i nyere tid overleveret ved hjælp af *Højskolesangbogen*. I sidste strofe forvandler forårssangen sig til en tak til Gud, fordi verden er så fager, som den netop er om foråret. Allerede på genrens begyndelsestidspunkt ses nærheden til det guddommelige, som også pryder mange flere forårssange og også egentlige salmer. Lovprisningen bæres af det sangbare, der igen bæres af enderim, der i den seriøse digtning

holder sig til ca. 1960, hvorefter populærmusikkens viser og popsange i det store og hele tager over.

Tilbage til fortiden. Også Ambrosius Stub priser Herren, fordi "Den kiedsom Vinter gik sin Gang" ("*Aria*", *Arier og andre poetiske Stykker*, 1771) og forventer sig endda en evig vår sidenhen, idet han håber, at "Min Vinter blive til en Vaar" (Stub, 1972, s. 122). Årstidsdigtningen folder sig siden ud i romantikken. Det kan være i tilknytning til egentlige salmer som Grundtvigs ("*Paaske-Cantate*", 1846): "Som Foraars-Solen morgenrød,/ Stod Jesus op af Jordens Skiød/ Med Liv og Lys tillige!/ Derfor, saalænge Verden staaer,/ Nu efter Vinter kommer Vaar/ Livsalig i Guds Rige!" (s. 41). I Danmark er vi jo så heldige, at påsken falder sammen med foråret. En australsk gæstestuderende gav mig engang et lettere chok: Hos dem var det varmt juleaften og koldt til påske, hvad jeg aldrig havde tænkt nærmere over, men det måtte nødvendigvis medføre en anden metaforik: Jesu fødsel kunne derfor ikke udlægges som et håb i den mørke vinter, og opstandelsen kunne ikke udlægges som et forår, der bebudede en prægtig sommer. Oehlen-schläger forsøgte sig ganske vist med en omkalfatring af de danske årstider ved at lade Jesus føde om foråret i digtsuiten om årets evangelium, *Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur* (1805): "Hver Vaar, naar Taagerne flygte hen/ Da fødes det lille Barn Jesus igien./ Den Engel i Luft, i Lund, i Elv,/ Det er vor Frelser! det er ham selv!" (s. 108), men hans teologiske venner syntes ikke helt om det.

Sidenhen tager naurdigtningen fat hos symbolisterne, især hos Johannes Jørgensen og Ludvig Holstein, mens Sophus Clausen skildrer april måned som en lunefuld pige (hans yndlingskvindetype), som overrasker og holder os i ånde med sin omskiftelighed. For det er angiveligt kun gæs, der er bestandig grå, som han udtrykker det ("*Tusmørkefeen*" i *Eroter og Fauner*, 1910). Naturdyrkelsen udfolder sig derefter for alvor hos det folkelige gennembruds digtere, primært hos Thøger Larsen, Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær. Naturen optræder hos dem som en vitalistisk kraft og bliver erotiseret og guddommeliggjort, men

absolut uden at pege på det kristne evangelium som hos for-gængerne. Tværtimod: Evigheden lægges ind i den herværende natur, der er besjælet af en særlig kraft. Foråret vender tilbage hvert år – lige smukt og livgivende. Ganske vist skal den enkelte før eller siden dø, men vedkommende (mandlig forfatter) har dog været i stand til intenst at opleve naturen som en guddom eller en kvinde, hvad der til en vis grad synes at komme ud på ét.

Thøger Larsens to sommersange par excellence er henholdsvis "Danmark nu blunder den lyse Nat" (oprindelig titel: "Den danske Sommer"), digtet i 1914 på Jeppe Aakjærs opfordring til Jenlefesten 5. juli, trykt dagen efter i *Politiken*, og "Sommerverse" fra *Vejr og Vinger* (1913), der rammer samme tone om end mere humoristisk. Det er den med "Byger der gaar og kommer/ det er den danske Sommer." Den kendte indledningsstrofe lyder: "Du danske Sommer, jeg elsker dig,/ skønt du saa ofte har sveget mig./ Snart kolde Farver i Sky og Vand,/ snart nøgne Piger ved hver en Strand,/ Mer, mer, mer/ jeg dog elsker dig, hver Gang du ler." (s. 127). – De "nøgne Piger" har undertiden forekommet senere udgivere af *Højskolesangbogen* for uanstændige, så de er i nogle udgaver blevet forsøgt erstattet af andre linjer. "Solsangen" fra debutdigtsamlingen *Jord* (1904) rummer de samme elementer som "Danmark nu blunder den lyse Nat" og "Den danske Sommer" af natur, erotik og evighedshåb, men måske lidt voldsommere formuleret. "Se Fjordens dybe, svale Blaa!/ Et Utal af faldne Brande/ fra Baalet højt i Himlens Blaa/ ligger og hopper lystigt derpaa./ Der leger Ild over Vande." (Larsen, 1995, s. 12). De uforenelige elementer ild og vand forenes flot her. Andre linjer i digtet henviser til kvinderne som led i skabelseskæden: "Nu Kvinde og Hundyr, Korn og Siv/ be-svangres skal med det evige Liv,/ som vakes i Tidernes Morgen" (ibid.). – Romantikkens tro på livssammenhængens hierarki: plante, dyr, menneske, stilles her på hovedet – og polemisk bruges udtrykket "det evige Liv" mod kristendommens evighedsforestilling hinsides, nemlig som en hyldest til den altomfattende jordiske erotiks gentagne fornyelse. Digtets slutning lyder, "Der

kommer en Tid, en underfuld,/ da Græsset er grønt, og jeg er Muld." (s. 89). Livet vil altid udfolde sig både cirkulært og lineært – de samme velsignede årstider vender tilbage, og fortiden og fremtiden hænger sammen. Også selvom det individuelle jeg udslettes.

Men er det nu en tilstrækkelig trøst? Det er også en sorg at skulle forlade hele herligheden. Vreden og afmagten over det enkelte menneskes tilintetgørelse kommer stærkt frem i et beslægtet digt, hvis førstelinje lyder: "Nu ligger Danmark i Vaar igen" indlagt i prosaskitsen "Hemmeligheden" fra 1914, først trykt i *Kvænen* 1915. Fiktionen er, at digtet er skrevet af en nu afdød astronom, der vil minde senere slægter om at leve, mens de gør det. Afslutningen lyder:

Men jeg har stirret mod denne Dag,
dette Foraar med Blomster i Haven,
dette Foraar hinsides Graven,
hinsides Graven,
denne Sandhed og dette Bedrag.
Gik det i Møde en Gang paa en Ager,
gik over Næs,
kom under Græs.
Hører du mig? Det er Mulden, som klager.
(Larsen, 1914, s. 13-14)

Digterbroderen Johannes V. Jensen er repræsentant for en beslægtet naturopfattelse og for det modsætningsfyldte i den. Han trøster sig således i 1926 med, "at det varer ved det fagre Spil, om ogsaa du ej mer ser til." (s. 75); således i "Baalfærdssangen" fra *Verdens Lys*. Troen på en jordisk evighed lyser ud af følgende linjer i et andet digt, der rummer en genial naturiagttagelse: "Nu breder Hylden/ de svale Hænder/ mod Sommermaanen" (s. 58). De efterfølgende strofer lover, dette vil gentage sig i den tidlige sommer år efter år ("Envoi", *Myter. Fjerde Samling*, 1912). Og vi er

stadig nogle stykker, der altid kommer i tanker om "de svale hænder", når hylden blomstrer.

Hvad den tredje digterbroder Jeppe Aakjær angår, kan han også finde evigheden i naturen. Og i bøndernes naturbunde arbejdsliv, for "Endnu en Stund, saa drær den danske Rug", og "da staar en ny Tids Bonde paa sin Toft/ og lytter ud mod andre Lærkesange" ("Som dybest Brønd"/"Historiens Sang", skrevet 1916, Aakjær, 1918-19, s. 161). Det drejer sig ganske vist om "en ny Tids Bonde", muligvis også i politisk henseende, men han opfører sig som sine forfædre – glæder sig over sin ejendom og forårets komme, og det nye lærkekuld synger lige så smukt og løfterigt, som deres artsfæller altid har gjort. Og også fremtidig vil gøre det. I øvrigt har Jeppe Aakjær skønt erklæret ateist alligevel ikke så travlt med at afskaffe Vorherre som Larsen og Jensen. Sandsynligvis fordi han skriver på positive erindringer om barndommens bondeliv, hvor også den religiøse bøn naturligt hørte til ligesom såning og høst af kornet, jf. *Rugens Sange* (1906).

Handesten elsker tydeligvis de gamle sange og påpeger, at de har holdt sig i danskeres hukommelse i lang tid, selvom visse vilkår er ændrede, bl.a. mere byliv end arbejdsliv på landet. Spekulationer over, hvorvidt det fremover vil være sådan, melder sig imidlertid. Hvad hvis klimaet virkelig for alvor forandrer sig? Kan vi så blive ved med at synge om, at "sneflokke kommer vrimlende", og "det flyger ind ad sprækkerne/ til pølserne på rækkerne" (s. 10), når det højst sner én gang om året? Og kan vi bevare den højskoleprægede skik med fællessang, der har været med til at holde de gamle sange i live? Fællessangen blev jo ganske vist forbløffende nok genoptaget via fjernsynet under koronaen, og nu forlyder det, at regeringen ønsker skolernes morgensang tilbage blandt andet ved hjælp af et klækkeligt pengetilskud. Den blev afskaffet som "reaktionær" efter 1968-oprøret.

Ovenfor er påpeget, at sindstilstand og naturskildring så godt som altid hænger sammen. Gustaf Munch-Petersen prøvede at undgå dette i *Nitten Digte* (1937), der forsøger udelukkende at være puristisk registrerende og klanglig udsøgt. Men sørgmuntre

naturdigte, hvor foråret betyder fornyelse, dukker dog også op langt senere. Blandt andet fremhæves Frank Jægers "Bedstefar, tag dine tænder paa,/ søbemadens triste tid er ude" (s. 147) fra *De fem årstider* (1950), hvor parrets nyfødte barn repræsenterer glæden og livets fortsættelse også midt om vinteren.

De skønhedssøgende årstidsdigte hører dog langsomt op med modernismens indtog, dvs. omkring 1960. Genren videreføres som tidligere nævnt derimod i populærmusikken og hos en enkelt modernist som Benny Andersen, der komponerede årstidsdigte, der kan synges, og som leger med årstidernes sædvanlige rækkefølge. Det lykkes ham opmuntrende nok at få placeret det livlige forår til sidst i et enkelt digt, "Årstiderne" i *Svantes viser* (1972), således at efterårets og vinterens mistrøstighed overvindes. I endnu nyere årstidsdigte hos andre forfattere forsvinder enderimene og dermed det sangbare, men enkelte alvorlige og særdeles seriøse digtere går dog videre med årstiderne som emne og med sproglige og metriske eksperimenter. Det gælder Klaus Høecks digtsuite *Hjem* om årstiderne fra 1985 med de brudte linjer, og Pia Tafdrups *De fem årstider. Et duftkatalog* fra 2016.

Handestens årstidsbog indeholder et rigt overblik over den danske natur- og årstidsdigtning. Hans optagethed af digtenes indhold snarere end af finurlig litterær tolkning virker sympatisk og viser sig bl.a. i de mange og lange citater, der vækker glad genkendelse eller måske ligefrem hverver nye læsere.

Referencer

- Larsen, T. (1914). "Nutids Røst i Fremtids Kor", i *Slægternes Træ* (s. 11-14), Gyldendal. Onlineudgave fra Kalliope: <https://kalliope.org/da/text/larsent2002040901> (tilgået 28. oktober 2024).
- Larsen, T. (1995). "Solsangen", i L.T. Andersen (udg.), *Fire digtsamlinger 1904-1912* (s. 12). Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-larsenthfiredigt-shoot-workid55154> (tilgået 28. oktober 2024).

- Stub, A. (1972). "Den kiedsom Vinter gik sin Gang", i *Digte* (s. 122). Rosenkilde og Bagger. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-stub01val-shoot-workid64174> (tilgået 28. oktober 2024).
- Aakjær, J. (1918-19). "Historiens Sang", i *Digte 1908-1918* (bd. 2, s. 161). Gyldendal. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-aakjaer02val-shoot-workid83734> (tilgået 28. oktober 2024).